

Bijlage

Prijседict van Diocletianus

Vincent Hunink

VOORWOORD

Keizer Caesar Gaius Aurelius Valerius **Diocletianus**, Pius, Felix, Onoverwinnelijke Augustus, Pontifex Maximus, Veroveraar van de Germanen (6x), Veroveraar van de Sarmaten (4x), Veroveraar van de Perzen (2x), Veroveraar van de Britten, Veroveraar van de Carpi, Veroveraar van de Armeniërs, Veroveraar van de Meden, Veroveraar van de Adiabeni, met bevoegdheid als tribuun (18x), consul (7x), Imperator (18x), Vader des Vaderland en proconsul;

en keizer Caesar Marcus Aurelius Valerius **Maximianus**, Pius, Felix, Onoverwinnelijke Augustus, Pontifex Maximus, Veroveraar van de Germanen (5x), Veroveraar van de Sarmaten (4x), Veroveraar van de Perzen (2x), Veroveraar van de Britten, Veroveraar van de Carpi, Veroveraar van de Armeniërs, Veroveraar van de Meden, Veroveraar van de Adiabeni, met bevoegdheid als tribuun (17x), consul (6x), Imperator (17x), Vader des Vaderland en proconsul;

en Flavius Valerius **Constantius**, Veroveraar van de Germanen (2x), Veroveraar van de Sarmaten (2x), Veroveraar van de Perzen (2x), Veroveraar van de Britten, Veroveraar van de Carpi, Veroveraar van de Armeniërs, Veroveraar van de Meden, Veroveraar van de Adiabeni, met bevoegdheid als tribuun (9x), consul (3x), hoogedele Caesar;

en Gaius Valerius **Maximianus**, Veroveraar van de Germanen (2x), Veroveraar van de Sarmaten (2x), Veroveraar van de Perzen

uit: Olivier Hekster & Corjo Jansen (red.); Stephan Mols (beeldred.),
Diocletianus. Tussen eenheid en versnippering, Vantilt, Nijmegen 2018;
ISBN 978 94 6004 3994. [177]

(2x), Veroveraar van de Britten, Veroveraar van de Carpi, Veroveraar van de Armeniërs, Veroveraar van de Meden, Veroveraar van de Adiabeni, met bevoegdheid als tribuun (9x), consul (3x), hoogedele Caesar, verklaren hierbij het volgende.

Over het gunstige lot van onze staat mogen wij, dankzij de onsterflijke goden, verheugd zijn in de herinnering aan de door ons met succes gevoerde oorlogen. Nu de toestand van de wereld rustig is en in de schoot ligt van de diepste kalmte, moeten wij dit gunstige lot tevens inrichten en tooien met de goede aspecten van de vrede, waarvoor wij grote en bijzondere inspanningen hebben verricht. Het openbaar fatsoen en de Romeinse waardigheid en majesteit vragen dit van ons. Nadat wij in het verleden, met de goedgunstige steun van de hemelse machten, de kolkende rooftochten door barbarenstammen de kop hebben ingedrukt door henzelf met geweld te bestrijden, willen wij aldus de voor eeuwig gevestigde rust versterken met de verdedigingswerken die toekomen aan de rechtvaardigheid.

Ja, indien de oogmerken van inheligheid, die mateloos voortraast en zonder respect voor de mensheid niet per jaar, per maand of per dag, maar bijkans per uur en per seconde haastig streeft naar uitbreiding en vermeerdering, door enigerlei overweging van terughoudendheid geremd konden worden, of als ons gezamenlijk lot met berusting deze ongebreidelde drang naar méér kon verdragen, waardoor het op kwalijke wijze, dag na dag, aldus wordt verscheurd, dan zou er wellicht ruimte zijn een en ander aan het oog te onttrekken en er het zwijgen toe te doen. Die verfoeilijke wanpraktijken, die ellendige toestanden zouden dan worden getemperd door het collectieve geestelijke uithoudingsvermogen.

Maar die ongetemde razernij kent maar één begeerte: geen enkele sympathie opbrengen voor het algemeen belang. Bij de voortwoekerende en met vlugge vuren om zich heen grijpende inheligheid geldt het voor kwalijke en onmatige figuren als een soort heilig streven om in het verscheuren van aller bestaan liever halt te houden uit noodzaak dan uit vrije wil. En wie door extreme armoede is gebracht tot besef van zijn ellendige positie kan de

ogen daarvoor niet langer sluiten. Daarom is het passend voor de voorzienende blik van ons, die de Vaders zijn van de mensheid, dat *gerechtigheid* als oordelende instantie tussenbeide komt. Zo kan hetgeen de mensheid lang verhoopde doch zelf niet kon bereiken worden verleend aan het gemeenschappelijk evenwicht van allen dankzij de maatregelen van onze voorzienigheid.

En in dezen komen nadere voorzieningen, voor zover het gemeenschappelijk bewustzijn het erkent en de harde feiten het uitroepen, bijkans te laat. De achtergrond hiervan is dat wij bij het maken van plannen of het nog in reserve houden van bedachte maatregelen werden geleid door hoop: wij gingen ervan uit dat, zoals te verwachten viel vanuit de wetten van de natuur, de in zo ernstige wandaden verstrikte mensheid zich zou beteren uit zichzelf. Wij achtten het veel beter dat de merktekens van de ondraaglijke plundering niet onderhevig zouden zijn aan het gemeenschappelijk oordeel, maar zouden worden verwijderd door het inzicht en oordeel van de betrokkenen zelf, die zich dagelijks in diepere diepten stortten en in een soort geestelijke blindheid neigen tot publieke rampspoed en aldus door de zware fout van hun niets ontziende onmenselijkheid zijn geworden tot vijanden van burgers afzonderlijk en schuldigen tegenover het collectief.

Wij gaan derhalve over tot maatregelen, zoals die door de feitelijke noodzaak al lang worden vereist. Daarbij bekommeren wij ons niet om bezwaren en klachten. Onze correctieve ingreep kan niet gelden als ontijdig of overbodig, en zal ook niet worden beschouwd als te licht of te gemakkelijk, zelfs niet door de kwalijke figuren die wel hebben beseft dat onze jarenlange terughoudendheid een les in matigheid wilde overbrengen maar daaraan geen gevolg wensten te geven.

Wie is zo afgestompt, zozeer vervreemd van alle menselijk gevoel dat hij niet weet, of nee, niet heeft *ervaren* in zaken van koop en verkoop (hetzij via de handel, hetzij in het dagelijks verkeer tussen steden) dat de ongebreideldheid van prijzen zich zozeer heeft verspreid, dat zelfs ruime voorraden of overvloedige oogsten de mateloze roofzucht niet konden intomen? Het is evident en lijdt geen twijfel dat dergelijke lieden, die zich met deze activiteiten bezig houden, vol verwachting kijken naar de bewegin-

gen van de sterren en letten op winden en stormen. Vanuit hun slechtheid kunnen zij het niet verdragen als vruchtbare akkers door hemelse regens worden bewaterd en aldus perspectief bieden op een nieuwe graanoogst. Ja, zij beschouwen het als economisch nadeel voor zichzelf indien door de matigende invloed van bovenaf een overvloedige productie tot stand komt.

Ten aanzien van degenen die zich er altijd op toeleggen winst te maken uit zelfs goddelijke gunsten en de overvloed van publieke voorspoed in beslag te nemen of, omgekeerd, na een magere oogst lucratieve handel te drijven via verkoop van zaad of de inzet van tussenpersonen, degenen die zich individueel wentelen in de grootste rijkdommen waar complete landen volledig mee zouden kunnen worden bedeed, degenen die gericht zijn op hun persoonlijk bezit en die hun verwoestende percentages najagen – aan hun inhaligheid moet paal en perk worden gesteld. Daarvoor pleiten onze provinciebewoners alsook overwegingen van onze gedeelde menselijkheid.

Maar thans dienen wij ook de dwingende oorzaken aan te geven, waardoor onze lang voortgezette lankmoedigheid uiteindelijk is genoodzaakt tot ingrijpen. Het is weliswaar moeilijk de over de ganse wereld razende inhaligheid aan de dag te brengen middels een specifieke bedenking of veeleer specifieke actie. Maar men zal beseffen dat de thans bepaalde maatregel rechtvaardiger is, aangezien de meest mateloze individuen zich gedwongen zullen zien de teugelloze begeerten van hun hart te erkennen, op grond van een nadere beschrijving en duidelijke aanwijzingen.

Het is toch voor allen duidelijk dat het publieke belang wordt ondermijnd door grove brutaliteit? Overal waar het algemeen welzijn vereist dat onze legers naartoe moeten worden gezonden is men de troepen vóór in een geest van woekerzucht. Koopprijzen worden dan niet verviervoudigd of verachtvoudigd, maar zozeer in de hoogte gedreven dat de menselijke taal geen termen kent waarmee die calculatie en actie kunnen worden benoemd. Ja, soldaten raken soms door één enkele transactie hun hele bonus en soldij kwijt, en het geld dat de hele wereld heeft opgebracht voor het onderhoud van de legers dragen ze af aan het verfoeilijke winstbejag van die rovers. Eigenhandig, zo lijkt het, leveren onze

soldaten heel de hoop van hun krijgsdienst, de opbrengst van al hun inspanningen in bij de afpersers van alle mensen, waardoor die plundersaars van de staat dag na dag zoveel binnenhalen dat zij de omvang van hun bezit niet meer kennen.

Met recht en reden zijn wij bewogen door al het bovenstaande. Daarom hebben wij besloten, aangezien de mensheid reeds erom leek te smeken, niet tot het vaststellen van prijzen voor goederen en diensten (dit beschouwen wij namelijk niet als juist, aangezien soms meerdere provincies zich verheugen in het geluk van de verhoopte lage prijzen en het ‘voorrecht van voorspoed’), maar tot het bepalen van maximumprijzen. Indien zich dan hevige schaarste voordoet – mogen de goden het voorkomen! – zal de inheligheid, die om zo te zeggen wijd en zijd verspreid lag en daarmee onbeheersbaar was, beperkt worden door de kaders van ons besluit en de grenzen van wettelijke bepalingen.

Ons besluit is daarom dat de prijzen als beschreven in onderstaand document moeten gelden in heel ons rijk, in die zin dat iedereen beseft dat de vrijheid die te overschrijden thans is weggehaald. Zo wordt het geluk van eventuele lage prijzen (het door ons beoogde doel), vooral in gebieden waar zich duidelijk overvloed voordoet, niet ingeperkt, terwijl wel de inheligheid op voorhand aan banden wordt gelegd.

Wat betreft verkopers en kopers die doorgaans havens aandoen en naar buitenlandse provincies trekken: in hun gezamenlijke activiteit moet er matiging zijn. Vanuit het besef dat de vastgestelde maximumprijzen niet mogen worden overschreden, ook niet onder druk van schaarste, zullen bij elke individuele transactie de kosten voor die locaties, het vervoer en de hele onderneming inbegrepen moeten zijn. Aldus zal men de juistheid van dit besluit inzien, dat men geen hogere prijzen mag rekenen vanwege transport.

Ook bij vorige generaties is het normaal geweest, zo staat vast, om bij invoering van een wet grove brutaliteit aan banden te leggen middels een vreeswekkende sanctie op voorhand. Het is namelijk zeer zeldzaam dat de mensen uit zichzelf altruïstisch handelen, en altijd blijkt angst een goede en rechtvaardige leraar, die mensen ertoe aanzet hun plichten te doen. Daarom besluiten

wij dat op iedereen die de bepalingen van dit besluit waagt te weerstreven de doodstraf wordt toegepast. En laat niemand dit besluit hardvochtig vinden: men kan gemakkelijk aan het gevaar ontkomen door matigheid te betrachten.

Dezelfde straf is ook van toepassing op degene die in zijn begeerte tot opkopen samenspannt met de inheligheid van de verkoper, in strijd met deze bepalingen. En vrij van deze straf blijft evenmin degene die wel de beschikking heeft over levensmiddelen en noodzakelijke goederen of diensten, maar die na de vaststelling van deze bepalingen meent te mogen achterhouden. Want wie schaarste kweekt verdient eigenlijk een nog zwaardere straf dan wie kopers afzet in strijd met dit besluit.

Daarom sporen wij allen aan zich in te zetten: deze wet, die is ontworpen vanuit het algemeen belang, moet men naleven met welwillende gehoorzaamheid en verschuldigd ontzag. Dit geldt eens te meer aangezien een dergelijk besluit, men ziet het, niet is gericht op afzonderlijke landen, volkeren of provincies maar op de wereld als geheel, die aan de rand van de ondergang is gekomen door toedoen van een kleine minderheid van niets ontziende lieden, wier hebzucht niet kon worden getemperd of verzadigd, niet door lengte van tijd, en niet door de rijkdom waarnaar zij zo duidelijk streven.

De voor iedereen bindende maximumprijzen bij detailverkoop staan hieronder vermeld.

De eerste zes hoofdstukken van het edict betreffen maximumprijzen voor graan (37 items), wijn (19), olie en azijn e.d. (12), vlees (50), vis (12), groente en fruit (96). Deze prijslijsten zijn hier niet vertaald. Als voorbeeld van een lijst van maximumprijzen uit het edict volgt hier hoofdstuk 7 over lonen voor werklieden (78 items).

Landbouwwerker (maaltijden inbegrepen), per dag	25 den.
Steenhouwer (maaltijden inbegrepen), per dag	50 den.
Schrijnwerker, zoals boven, per dag	50 den.
Timmerman, zoals boven, per dag	50 den.
Kalkbrander, zoals boven, per dag	50 den.
Marmerbewerker, zoals boven, per dag	60 den.

uit: Olivier Hekster & Corjo Jansen (red.); Stephan Mols (beeldred.),
Diocletianus. Tussen eenheid en versnippering, Vantilt, Nijmegen 2018;

Mozaïekzetter, zoals boven, per dag	60 den.
Mozaïekvoorbereider, zoals boven, per dag	50 den.
Muurschilder, zoals boven, per dag	75 den.
Afbeeldingschilder, zoals boven, per dag	150 den.
Wagenmaker, zoals boven, per dag	50 den.
Smid, zoals boven, per dag	50 den.
Bakker, zoals boven, per dag	50 den.
Scheepsbouwer (zeeschepen), zoals boven, per dag	60 den.
Scheepsbouwer (binnenschepen), zoals boven, per dag	50 den.

Dagloon voor maker van afbakbare bakstenen:
per vier stenen van twee voet, inclusief materiaal-
voorbereiding, (maaltijden inbegrepen) 2 den.

Tevens dagloon voor maker van zongedroogde bakstenen:
per acht stenen, inclusief materiaalvoorbereiding,
(maaltijden inbegrepen) 2 den.

Kameeldrijver of (muil)ezeldrijver (maaltijden
inbegrepen), per dag 25 den.

Herder (maaltijden inbegrepen), per dag 25 den.

Muilezeldrijver (maaltijden inbegrepen), per dag 25 den.

Dierenarts, voor trimmen en bijwerken van hoeven,
per dier 6 den.

(Dierenarts), voor aderlaten en kop schoonmaken,
per dier 20 den.

Kapper, per persoon 2 den.

Schaapscheerder (maaltijden inbegrepen), per dier 2 den.

Bronsbewerking

Loon voor een kopersmid, voor werk in brons, per pond	8 den.
Kopersmid, voor werk in koper, per pond	6 den.
Kopersmid, voor div. klein vaatwerk, per pond	6 den.
Kopersmid, voor beeldjes en figuren, per pond	4 den.
Kopersmid, voor bronzen inlegwerk, per pond	6 den.
Dagloon voor terracotta beeldjesmaker (maaltijden inbegrepen)	75 den.

Andere beeldjesmakers (in gips) (maaltijden inbegrepen)	50 den.
Waterdrager (hele dag, maaltijden inbegrepen)	25 den.
Rioolwerker (hele dag, maaltijden inbegrepen)	25 den.
Wapenmaker, voor bijwerken van een zwaard	25 den.
Wapenmaker, voor bijwerken van een helm	25 den.
Wapenmaker, voor bijwerken van een bijl	6 den.
Wapenmaker, voor bijwerken van een dubbelbijl	8 den.
Wapenmaker, voor maken van een zwaardschede	100 den.
Perkamentmaker, per katern van een voet (wit of geel)	40 den.
Schrijver, eersteklas schrift, per 100 regels	25 den.
(Schrijver), tweedeklas schrift, per 100 regels	20 den.
Notaris, voor schrijven van petitie of officiële documenten, per 100 regels	10 den.
Kleermaker, voor snijden en afwerken van eersteklas mantel met capuchon	60 den.
(Kleermaker), voor tweedeklas mantel met capuchon	40 den.
(Kleermaker), voor korte mantel met capuchon	25 den.
(Kleermaker), voor korte mantel met capuchon	20 den.
(Kleermaker), voor een broek	20 den.
(Kleermaker), voor sokken	4 den.
Kledingmaker, voor vouwen en naaien van een fijn kleed	6 den.
idem, voor zijden halsopening, incl. naaien	50 den.
idem, voor deels zijden halsopening, incl. naaien	30 den.
(idem), voor naaien in kleed van grover materiaal	4 den.
(idem), voor vilten paardendeken (zwart of wit) van drie pond	100 den.
(idem), voor eersteklas deken met borduurwerk, gewicht zoals boven	250 den.
Textielverver, voor een gewone vrouwentunica, nieuw	16 den.
(Textielverver, voor een gewone vrouwentunica) gebruikt	10 den.
(Textielverver), voor een strak mannenhemd, nieuw	10 den.
(Textielverver, voor een strak mannenhemd), gebruikt	6 den.
(Textielverver), voor een kinderhemd, nieuw	6 den.
(Textielverver, voor een kinderhemd), gebruikt	2 den

(Textielverver), voor een korte mantel, nieuw	16 den.
(Textielverver, voor een korte mantel), gebruikt	6 den
(Textielverver), voor een spreij, nieuw	24 den.
(Textielverver, voor een spreij), gebruikt	10 den
Gymnastiekleraar, per leerling per maand	50 den.
Pedagoog, per kind per maand	50 den.
Onderwijzer, per kind per maand	50 den.
Rekenleraar, per kind per maand	75 den.
Stenoleraar, per kind per maand	75 den.
Schrijfleraar, per leerling per maand	50 den.
Leraar Griekse en Latijnse literatuur en geometrie, per leerling per maand	200 den.
Retorica-leraar, per leerling per maand	250 den.
Loon voor een advocaat, voor openen van een zaak	250 den.
Loon voor een advocaat, voor houden van pleidooi	1000 den.
Leraar architectuur, per kind per maandag	100 den.
Kledingbewaker in baden, per bader	2 den.
Badmeester in privé-bad, per bader	2 den.

De vertaling is gedeeltelijk eerder gepubliceerd in: Eleanor Dickey, *In een Romeins klaslokaal, een schoolboek uit de eerste eeuw*, vertaald door Arian Verheij en Vincent Hunink, Athenaeum – Polak & Van Gennep, Amsterdam 2017, 142-146 ISBN 978 90 2530 4850. De weergegeven passage betreft de *praefatio* en de tekst van VII *de mercedibus operariorum*.